

ROLA BRONI ATOMOWEJ W POLITYCE ZAGRANICZNEJ W XXI WIEKU

Broń nuklearna w XXI wieku, podobnie jak podczas zimnej wojny, odgrywa podwójną i paradoksalną rolę. Z jednej strony, dzięki swej nieporównywalnej z innymi rodzajami broni sile zniszczenia, traktowana jest przez państwa jako źródło własnego i światowego bezpieczeństwa. Świadczy o tym zarówno znaczenie, jakie nadają jej państwa-posiadacze, jak i dążenie do wejścia w jej posiadanie innych państw. Z drugiej strony broń nuklearna, mogąca w skrajnym przypadku doprowadzić do zagłady całych narodów, a nawet całej ludzkości, stanowi źródło ogromnego zagrożenia. Jej istnienie nieustannie związane jest z groźbą przypadkowego użycia, nuklearnych wojen czy nuklearnego terroryzmu.

ZNACZENIE BRONI NUKLEARNEJ DLA PAŃSTW-POSIADACZY

O wadze, jaką państwa przywiązują do posiadanego arsenału nuklearnego, świadczą przede wszystkim ich doktryny nuklearne, wielkość posiadanego arsenału, jego charakterystyki oraz kierunek rozwoju. W doktrynach nuklearnych państwa definiują sytuacje, w jakich broń zostanie użyta, zamieniając jej potencjalną siłę zniszczenia w instrument psychologicznego i politycznego oddziaływania. Wielkość arsenału, jego celność, sposób rozmieszczenia, odporność na zniszczenie potwierdzają, że doktryny nie są jedynie suchymi dokumentami, ale pociągają za sobą wiarygodną groźbę nuklearnego ataku. Z kolei programy modernizacji i budowy nowych rodzajów broni nuklearnej świadczą o tym, że państwa zamierzają dostosować swój arsenał do zmieniających się warunków, nadać mu nowe zadania, a niewątpliwie polegać na nim w przyszłości. Choć powyższe czynniki w każdym z państw-posiadaczy wyglądają zasadniczo inaczej, ich analiza wykazuje, że broń nuklearna w XXI wieku pełni istotną funkcję w kalkulacjach obronnych każdego z nich. Zarówno posiadające na mocy układu NPT traktatowo uznany status państw nuklearnych (Stany Zjednoczone, Rosja, Wielka Brytania, Francja, Chiny), jak i państwa pozostające poza tym reżimem (Izrael, Indie, Pakistan) utrzymują wielkość arsenału na postrzeganym przez nie jako niezbędny poziomie; dostosowują doktrynę nuklearną do własnej percepcji zagrożeń środowiska międzynarodowego oraz prowadzą program modernizacji lub planują budowę nowych systemów broni.

Stany Zjednoczone

Stany Zjednoczone posiadają największy, najbardziej zróżnicowany i zaawansowany arsenał nuklearny składający się zarówno ze strategicznej, jak i taktycznej broni atomowej. Posiadają także duże zapasy nadającego się do produkcji broni materiału nuklearnego. W styczniu 2006 roku amerykański arsenał strategiczny składał się z 942 rozmieszczonych środków przenoszenia wraz z 5021 głowicami nuklearnymi. Uzupełniało go 500 operacyjnych głowic taktycznych, ponad 4200 głowic znajdujących się w rezerwie i 215 w nieaktywnych zapasach. W sumie arsenał tworzyło ok. 10 tys. głowic nuklearnych¹.

Nową strategiczną wizję rozwoju amerykańskich sił nuklearnych w XXI wieku wskazał *Przegląd Zdolności Nuklearnych (The Nuclear Posture Review)*. NPR przypisał broni atomowej „kluczową rolę w zdolnościach obronnych USA, ich sojuszników i przyjaciół”. Według jego autorów, po upadku ZSRR możliwość zmasowanej wymiany nuklearnej między Stanami Zjednoczonymi a innym państwem została zastąpiona wieloma „bezpośrednimi”, „potencjalnymi” lub „nieprzewidywalnymi” zagrożeniami. Należą do nich zagrożenia ze strony: „upadłych” państw hultajskich dysponujących bronią nuklearną, chemiczną i biologiczną oraz środkami jej przenoszenia; organizacji terrorystycznych wspieranych przez te reżimy; modernizujących swe siły konwencjonalne i nuklearne Chin oraz budzącej obawy co do swojego przyszłego kursu Rosji². Na treść NPR wpłynęła również obawa amerykańskich planistów, że użycie ogromnych ładunków nuklearnych, pierwotnie przeznaczonych do niszczenia celów w ZSRR, przestało być wiarygodne w nowym środowisku bezpieczeństwa³.

W celu zwiększenia wiarygodności użycia sił nuklearnych NPR wprowadził daleko idące i długofalowe zmiany. Zmieniony został sposób planowania nuklearnego. Zimnowojenny model wyodrębnionych zagrożeń zastąpił model wyodrębnionych zdolności. Struktura sił nuklearnych oraz stawiane jej wymagania przestały być planowane, jak gdyby Rosja była mniejszą wersją zagrożenia ze strony ZSRR. Podkreślono potrzebę większej elastyczności w celu stawienia czoła szerokiej gamie zagrożeń i środków, których przeciwnicy mogą użyć przeciwko Stanom Zjednoczonym⁴. W konsekwencji zimnowojenny *Single Integrated Operational Plan (SIOP)* zastąpił *OPLAN (Operations Plan) 8044*, zestaw mniejszych, bardziej elastycznych planów⁵.

NPR, wzorując się na *Quadrennial Defense Review (Czteroletnim Przeglądzie Obronnym)* z 2001 roku, wprowadził także istotne zmiany w strukturze sił strate-

¹ *World nuclear forces*, „SIPRI Yearbook 2006: Armaments, Disarmament and International Security”, Oxford University Press, Oxford 2006, tabela 13A.2, s. 644.

² *Nuclear Posture Review Report [excerpts]*, <http://www.globalsecurity.org/wmd/library/policy/dod/npr.htm>.

³ *Strategic Policy Issues: Transforming US Nuclear Strategy*, „Strategic Survey 2003/4”, IISS, Oxford University Press, New York–Oxford 2004.

⁴ Zob. szerzej: *United States Department of Defense Briefing Slides*, 9 stycznia 2002 r., <http://www.defenselink.mil/news/Jan2002/g020109-D-6570C.html>.

⁵ *World nuclear forces*, op. cit., s. 641.

gicznych. Zimnowojenną triadę strategiczną w długofalowym procesie zastąpić ma „Nowa Triada”. Tworzą ją: ofensywne systemy uderzeniowe (nuklearne i konwencjonalne); systemy obrony aktywnej i pasywnej (w tym obrona przeciwrakietowa) oraz tzw. obronna infrastruktura reagowania. Tworzące zimnowojenną triadę nuklearne systemy ofensywne stały się tylko częścią pierwszego elementu Nowej Triady i zostały zintegrowane z konwencjonalnymi systemami uderzeniowymi. Zmiana ta odzwierciedla założenie, że w konfliktach zbrojnych XXI wieku zdecydowaną rolę będą odgrywać systemy uzbrojenia konwencjonalnego i Stany Zjednoczone nie mogą być nadal zależne od ofensywnych systemów broni nuklearnej. Wszystkie komponenty Nowej Triady mają być zespolone dzięki użyciu systemów dowodzenia, kontroli (C2), wywiadu oraz dzięki elastycznemu planowaniu. Nowa Triada ma umożliwić realizację głównych celów polityki obronnej postulowanych w QDR – ma zapewniać (*assure*), zniechęcać (*dissuade*), odstraszać (*deter*) oraz pokonywać (*defeat*)⁶.

Według NPR amerykański potencjał nuklearny ma stanowić podstawę bezpieczeństwa dla międzynarodowego zaangażowania USA. Ma „zapewnić” opinię publiczną, że Stany Zjednoczone nie będą „zastraszone przez potencjalnych wrogów, bazujących na fałszywym założeniu o amerykańskiej słabości”⁷. W teorii amerykański arsenał, trzymając w szachu broń atomową, biologiczną i chemiczną wroga, ma usunąć zagrożenie jej użycia, umożliwiając wykorzystanie amerykańskiej przewagi konwencjonalnej⁸. Posiadanie odpowiedniego arsenału nuklearnego ma również „zapewnić” sojuszników USA. Ma dawać gwarancję, że Stany Zjednoczone nie będą zastraszone nuklearnym atakiem i nie będą, w obawie o własne bezpieczeństwo, wahały się wspomóc sojuszników swoimi siłami konwencjonalnymi i nuklearnymi⁹. Dotyczy to objętych amerykańskim parasolem nuklearnym Japonii, Korei Południowej, Tajwanu oraz członków NATO¹⁰. Amerykańskie „zapewnienie” ma także zredukować ich chęć do produkcji własnej broni nuklearnej i własnych systemów odstraszenia¹¹.

Arsenał nuklearny powinien „zniechęcać” inne państwa do podejmowania nuklearnego wyścigu zbrojeń ze Stanami Zjednoczonymi. Ma je skłaniać do rezygnacji

⁶ *Statement of the Honorable Douglas J. Feith Undersecretary of Defense for Policy Senate Armed Services Hearing on the Nuclear Posture Review*, 14 lutego 2002 r., <http://armed-services.senate.gov/statemnt/2002/Feith.pdf>.

⁷ *Nuclear Posture Review*.

⁸ I. Oelrich, *Missions for nuclear weapons after Cold War*, Federation of American Scientists, Occasional paper, nr 3, styczeń 2005, <http://www.fas.org/main/content.jsp?formAction=297&contentId=377>.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Zob. szerzej: R.S. Ross, *Navigating the Taiwan Strait. Deterrence, escalation dominance, and U.S.–China relations*, „International Security”, t. 27, nr 2 (jesień 2002); *Security Context: The US-Japan Alliance, Extended Deterrence and Regional Factors*, The Henry L. Stimson Center, http://www.stimson.org/japan/pdf/JNO-Security_Context.pdf; H.M. Kristensen, *U.S. Nuclear Weapons in Europe. A Review of Post-Cold War Policy, Force Levels and War Planning*, Natural Resources Defense Council, luty 2005, <http://www.nrdc.org/nuclear/euro/contents.asp>; *The 38th Republic of Korea-United States Security Consultative Meeting Joint Communiqué*, United States State Department, 20 października 2006 r., <http://www.defenselink.mil/news/Oct2006/d20061020uskorea.pdf>.

¹¹ *Nuclear Posture Review*.

z osiągnięcia określonych zdolności militarnych i wpływać na ich przyszłe wybory dotyczące struktury sił wojskowych¹². Do „zniechęcania” przed podejmowaniem zagrażających bezpieczeństwu USA inwestycji służyć ma „rozwój i rozmieszczenie szerokiego wachlarza zdolności, redukujących impulsy innych do rywalizacji i czyniące taką rywalizację daremną”¹³. Utrzymanie przez USA setki razy większego od Chin arsenału rakiet międzykontynentalnych ma spowodować, że porzestaną one na swoich niewielkich siłach atomowych. W przeciwnym razie Chiny mogą uwierzyć, że rywalizacja jest możliwa, i odpowiedzą na amerykańską redukcję rozbudową własnego arsenału¹⁴.

NPR podkreśla fundamentalną rolę odstraszenia w amerykańskiej polityce obronnej. Po zakończeniu zimnej wojny celem amerykańskiego odstraszenia przestała być wyłącznie ochrona przed atakiem nuklearnym lub atakiem mającego ogromną przewagę sił konwencjonalnych przeciwnika. Dodatkowymi obiektami takich działań stały się „państwa hultajskie” i organizacje terrorystyczne wyposażone w broń masowego rażenia, których „wartości, kalkulacja ryzyka oraz rachunek zysków i strat mogą być zupełnie odmienne i trudniejsze do przewidzenia niż ZSRR”¹⁵. Choć amerykański arsenał strategiczny nie jest wymierzony w Rosję i nie stanowi ona obecnie bezpośredniego zagrożenia, niektórzy badacze twierdzą, że jego rozmieszczenie, zasięg i liczba sugerują, iż jest kształtowany przez rosyjskie siły nuklearne¹⁶.

Ostatnim deklarowanym celem polityki obronnej jest pokonywanie wrogów i obrona na wypadek, gdyby odstraszenie zawiodło. Dla broni atomowej zarezerwowane jest niszczenie celów zdolnych do przetrwania ataku konwencjonalnego¹⁷. Służyć temu mają nuklearne systemy głęboko penetrujące o małej mocy, które miałyby zagrażać wzmocnionym i zakopanym głęboko w ziemi składom broni masowego rażenia, bazom pocisków balistycznych, siedzibom władz oraz systemów dowodzenia. Wrogiom Stanom Zjednoczonym reżimy nie będą dzięki temu mogły uciec przed zasięgiem amerykańskiego ataku odwetowego i wykorzystywać luki w amerykańskim odstraszeniu¹⁸.

Stany Zjednoczone nie zrezygnowały z prawa do użycia broni nuklearnej jako pierwsze (tzw. *first-use*). W czasie zimnej wojny zabezpieczyło ono NATO przed atakiem mającego przewagę sił konwencjonalnych Układu Warszawskiego. W nowym środowisku bezpieczeństwa Stany Zjednoczone deklarują nuklearny atak wy-

¹² *Quadrennial Defense Review Report*, U.S. Department of Defense, 30 września 2001 r., <http://www.defenselink.mil/pubs/qdr2001.pdf>.

¹³ *Secretary of Defense Donald Rumsfeld, Testimony before the Senate Armed Service Committee*, 21 czerwca 2001 r., <http://www.defenselink.mil/speeches/2001/s20010621-secdef2.html>.

¹⁴ I. Oelrich, op. cit.

¹⁵ *Nuclear Posture Review*.

¹⁶ Zob. szerzej: J. Deutch, *A nuclear posture for today*, „Foreign Affairs”, styczeń–luty 2005; M. Halperin, *Parsing the Nuclear Posture Review*, An Arms Control Association Panel Discussion, marzec 2002, http://www.armscontrol.org/act/2002_03/panelmarch02.asp.

¹⁷ *Nuclear Posture Review*.

¹⁸ K.P. Payne, *The Nuclear Posture Review: Setting the record straight*, „The Washington Quarterly”, lato 2005, http://www.twq.com/05summer/docs/05summer_payne.pdf.

przedzający także w celu wyeliminowania broni masowego rażenia. Może on nastąpić, zanim broń masowego rażenia zostanie użyta, zanim nastąpi bezpośrednia groźba jej użycia, a nawet by zapobiec wejściu w jej posiadanie. Doktryna ta bazuje na założeniu, że „państwa hultajskie oraz grupy terrorystyczne nie traktują broni atomowej jako broni ostatniej szansy, ale jako broń wyboru”¹⁹. Wprowadziła ją *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego* z września 2002 roku, a rozbudowały następujące po niej dokumenty²⁰. Wojskowym wyrazem tej doktryny jest zawierający nuklearną opcję CONPLAN 8022 „zapewniający Prezydentowi natychmiastowy potencjał globalnego uderzenia”, również wyprzedzającego, na cele w dowolnym miejscu na świecie. CONPLAN 8022 został wprowadzony w życie w drugiej połowie 2004 roku. W rezultacie polityka ataku wyprzedzającego może zostać zrealizowana przez użycie wybranych bombowców, międzykontynentalnych raket balistycznych (ICBM), nuklearnych okrętów podwodnych (SSBN) i jednostek prowadzenia wojny informacyjnej²¹.

Według NPR oraz układu SORT Stany Zjednoczone do 2012 roku zredukują liczbę rozmieszczonych operacyjnych głowic strategicznych do 1700–2200. Niemniej jednak tylko niektóre głowice usunięte ze środków przenoszenia zostaną rozbrojone. Pozostałe będą utrzymywane w aktywnych zapasach w celu potencjalnego, ponownego (w ciągu tygodni lub miesięcy) umieszczenia w środkach przenoszenia. Całkowity arsenał nuklearny Stanów Zjednoczonych w 2012 roku ma stanowić ok. 6 tys. głowic²². Jednocześnie Stany Zjednoczone kontynuują programy modernizacji i dostosowania środków przenoszenia do wypełniania nowych misji, m.in.: program poprawy celności, niezawodności i przedłużenia życia ICBM *Minuteman*; program dostosowania 4 SSBN *Trident* do przenoszenia nowych SLBM *Trident II* (D-5). Rozpoczęły także prace projektowe nad nowym bombowcem strategicznym²³.

Rosja

Arsenał strategiczny Rosji w styczniu 2006 roku według szacunków składał się z 782 rozmieszczonych środków przenoszenia wraz z 3352 towarzyszącymi głowicami. Oprócz tego Rosja posiadała 2330 głowic w siłach taktycznych i obronnych. Dawało to razem 5682 gotowe do użycia głowice w rosyjskim arsenale. W sumie,

¹⁹ *The National Security Strategy of the United States of America*, wrzesień 2002, s. 15.

²⁰ Zob. szerzej: B. Zellen, *Rethinking the unthinkable: nuclear weapons and the war on terror*, „Strategic Insights”, t. III, nr 1 (styczeń 2004), <http://www.ccc.nps.navy.mil/si/2004/jan/zellenJan04.asp>; W.L. Huntley, *Unthinking the unthinkable: U.S. nuclear policy and asymmetric threats*, „Strategic Insights”, t. III, nr 2 (luty 2004), <http://www.ccc.nps.navy.mil/si/2004/feb/huntleyFeb04.asp>; R. Speed, M. May, *Dangerous doctrine*, „Bulletin of the Atomic Scientists”, t. 61, nr 2, marzec–kwiecień 2005, http://www.thebulletin.org/article.php?art_ofn=ma05speed.

²¹ H.M. Kristensen, *Global Strike: A Chronology of the Pentagon's New Offensive Strike Plan*, Federation of American Scientists, marzec 2006, <http://www.fas.org/ssp/docs/GlobalStrikeReport.pdf>.

²² J. Cirincione, J.B. Wolfsthal, M. Rajkumar, *Deadly Arsenals: Nuclear, Biological, and Chemical Threats, Second Edition Revised and Expanded*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C. 2005, s. 205.

²³ A.F. Woolf, *U.S. Strategic Nuclear Forces: Background, Developments, and Issues*, CRS Report RL33640, 17 października 2006 r., <http://www.fas.org/sgp/crs/nuke/RL33640.pdf>.

wraz z głowicami będącymi w rezerwie lub nieaktywnych zapasach, całkowity arsenał rosyjski szacuje się na około 16 tys. głowic²⁴.

Elementy strategii nuklearnej Federacji Rosyjskiej zostały sformułowane w: *Koncepcji Bezpieczeństwa Narodowego* ze stycznia 2000 roku, *Doktrynie Wojennej* z kwietnia 2000 roku oraz w *Białej Księdze Obrony (Aktualnych Zadaniach Rozwoju Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej)* z października 2003 roku. Według powyższych dokumentów prawdopodobieństwo konfliktu na dużą skalę, zazwyczaj postrzegano jako konflikt nuklearny, znacząco zmalało. Pojawiły się inne, wewnętrzne i zewnętrzne, zagrożenia dla bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Wśród zagrożeń zewnętrznych wszystkie dokumenty wymieniają: próby umniejszenia roli istniejących mechanizmów utrzymywania bezpieczeństwa międzynarodowego, głównie ONZ i OBWE, przez dominację Stanów Zjednoczonych i innych zachodnich państw; próby ignorowania rosyjskich interesów i wpływu Rosji na rozwiązywanie problemów bezpieczeństwa międzynarodowego; wzmacnianie bloków i sojuszy polityczno-wojskowych, szczególnie ekspansję NATO na wschód; praktyki NATO używania siły militarnej poza obszarem odpowiedzialności bloku bez sankcji Rady Bezpieczeństwa ONZ²⁵. Powyższe zagrożenia, a także ogólna redukcja rosyjskiego potencjału wojskowego, szczególnie sił konwencjonalnych, wpłynęły na kształtowanie się rosyjskiej strategii nuklearnej²⁶.

Rosyjska broń nuklearna odgrywa rolę „czynnika odstrasżającego agresję, zapewniającego bezpieczeństwo wojskowe Federacji Rosyjskiej i jej sojuszników oraz utrzymującego międzynarodową stabilność i pokój”²⁷. Rola odstrasżania w nowym środowisku bezpieczeństwa uległa znacznemu rozszerzeniu. Rosyjska broń nuklearna ma odstraszać nie tylko przed atakiem nuklearnym, lecz także przed atakiem przy użyciu innej broni masowego rażenia oraz zmasowanym atakiem konwencjonalnym²⁸. *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego* z 2000 roku, chociaż nie zawiera bezpośrednich sformułowań, pośrednio zakłada inną, nową rolę broni atomowej – odstrasżanie przed ograniczonymi wojnami konwencjonalnymi²⁹. Przewidywała użycie broni nuklearnej „jeśli będzie to konieczne do odparcia agresji zbrojnej, gdy inne środki służące opanowaniu kryzysu zostaną wyczerpane lub okażą się nieskuteczne”³⁰. Bezpośrednie sformułowania dotyczące możliwości ograniczonej wojny nuklearnej po raz pierwszy zostały zawarte w *Białej Księdze Obrony* z 2003 roku.

²⁴ *World nuclear forces*, op. cit., tabela 13A.3, s. 650.

²⁵ M. De Haas, *Putin's External & Internal Security Policy*, Conflict Studies Research Centre, luty 2005, <http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc>.

²⁶ *Proliferation: Challenge and Response* (Department of Defense, Washington D.C. 2001), s. 53, <http://www.defenselink.mil/pubs/ptr20010110.pdf>.

²⁷ *Russia's Military Doctrine*, kwiecień 2000, http://www.armscontrol.org/act/2000_05/dc3ma00.asp.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Y. Fedorov, *Russia's Doctrine on the Use of Nuclear Weapons*, Pugwash Conferences on Science and World Affairs, 15–17 listopada 2002 r., <http://www.ciaonet.org/wps/fey02/fey02.html>.

³⁰ *Russia's National Security Concept*, styczeń 2000, http://www.armscontrol.org/act/2000_01-02/do-cjf00.asp.

Ustanowiła ona zadania „ograniczonego (selektywnego) użycia w walce pojedynczych komponentów strategicznych sił odstraszania”³¹.

Z ograniczoną wojną nuklearną wiąże się koncepcja „deeskalacji operacji wojskowych”. Koncepcja ta zakłada, że ograniczone użycie broni nuklearnej przez Rosję spowoduje, iż agresor dojdzie do wniosku, że najlepszym rozwiązaniem dla niego będzie zaprzestanie wszelkich operacji wojskowych³². Według wypowiedzi z listopada 1999 roku ówczesnego pierwszego zastępcy ministra obrony, gen. Nikołaja Michajłowa, strategia deeskalacji „zakłada zagrożenie użyciem broni nuklearnej przeciwko każdemu agresorowi w skali zapewniającej szkody nie do zaakceptowania dla tego agresora. Wielkość zniszczeń powinna być taka, by nie spowodować agresora do eskalacji użycia broni nuklearnej bez usprawiedliwionego powodu. Innymi słowy, jej sednem jest ograniczone użycie broni nuklearnej, adekwatne do zagrożenia”³³.

W przeciwieństwie do oficjalnej polityki ZSRR ustanowionej w 1970 i potwierdzonej w 1982 roku, Federacja Rosyjska deklaruje prawo do pierwszego użycia broni atomowej³⁴. Rosyjskie siły nuklearne mają być zdolne „do wyrządzenia z góry zaprogramowanych zniszczeń jakiegokolwiek agresorowi – państwu lub koalicji państw – bez względu na okoliczności”³⁵. Upodabnia to rosyjską strategię nuklearną do strategii Stanów Zjednoczonych, Francji i Wielkiej Brytanii. W swojej wypowiedzi z 8 września 2004 roku gen. płk Jurij Bałujewskij, obecny szef Sztabu Generalnego, pozostawił otwartą furtkę dla wyprzedzającego użycia broni atomowej przeciwko terrorystom³⁶.

Rosyjska broń nuklearna nie jest obecnie wymierzona przeciwko jakiegokolwiek państwu³⁷. Według gen. Michajłowa „aby strategia nuklearnego odstraszania była efektywna jako środek zapewniania rosyjskiego bezpieczeństwa narodowego, każde z pozostałych państw nuklearnych powinno być podatne na rosyjskie siły nuklearne w każdym scenariuszu konfliktu”³⁸. Na strategię nuklearną i kierunek rozwoju rosyjskich sił nuklearnych wpływają przede wszystkim obawy przed zagrożeniem ze strony Stanów Zjednoczonych i NATO. Świadczą o tym m.in. zadania broni nuklearnej w bitwie: „Siły powinny być w dyspozycji do odparcia ataku przeciwnika z powietrza i kosmosu oraz po pełnej strategicznej mobilizacji, w celu osiągnięcia swoich misji w dwóch wojnach lokalnych jednocześnie”³⁹. Odparcie ataku z powietrza i kosmosu w najbliższym czasie może oznaczać jedynie wojnę ze

³¹ A. Arbatov, V. Dworkin, *Nuclear Deterrence and Non-Proliferation*, Carnegie Moscow Center, Moscow 2006, http://www.carnegie.ru/en/pubs/books/9735arbatov_eng_blok.pdf.

³² M. Schneider, *The Nuclear Forces and Doctrine of the Russian Federation*, National Institute Press, 2006, <http://www.nipp.org/Adobe/Russian%20nuclear%20doctrine%20-%20NSF%20for%20print.pdf>.

³³ Ibidem.

³⁴ N. Sokov, *Russia's Nuclear Doctrine*, Center for Nonproliferation Studies, sierpień 2004, http://www.nti.org/e_research/e3_55a.html, dostęp: 9 maja 2005.

³⁵ *Russia's National Security Concept*.

³⁶ M. Schneider, op. cit.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem.

³⁹ A. Arbatov, V. Dworkin, op. cit.

Stanami Zjednoczonymi, NATO oraz Japonią⁴⁰. W ostatnich latach Rosja utrzymuje pokojowe, przyjacielskie i coraz bliższe stosunki z Chinami. Mimo to, w sytuacji, w której ogólna równowaga sił przechyla się na korzyść Chin, nuklearne odstraszanie pozostaje jedyną twardą gwarancją rosyjskiego bezpieczeństwa⁴¹. Rosyjski „parasol nuklearny” ochrania kraje Wspólnoty Niepodległych Państw. Według dowódcy Rosyjskich Strategicznych Sił Rakietowych gen. płk. Nikołaja Sołowcowa, „włącznie z Ukrainą”⁴².

Mimo roli ostatecznego gwaranta bezpieczeństwa rosyjskie siły nuklearne znacząco się kurczą. Według układu SORT, liczba rosyjskich, podobnie jak amerykańskich rozmieszczonych głowic strategicznych zmniejszy się do ok. 1700–2200 w 2012 roku. Nie ma jednak pewności, czy Rosja będzie posiadała niezbędne dla tych głowic środki przenoszenia. Związane jest to ze zbliżaniem się okresu wycofania większości broni strategicznej oraz brakiem funduszy na utrzymywanie pozostałych⁴³. Podobnie, ze względów finansowych, głowice usuwane ze środków przenoszenia nie będą jak głowice amerykańskie magazynowane, lecz likwidowane⁴⁴. W konsekwencji tych niekorzystnych trendów niektórzy badacze twierdzą, że rosyjskie siły nuklearne mogą być podatne na rozbijające pierwsze uderzenie. Rosja będzie zmuszona do polegania w coraz większym stopniu na koncepcji pierwszego użycia oraz nuklearnym ataku w momencie otrzymania zweryfikowanej informacji o wystrzeleniu pocisków skierowanych w jej kierunku (*launch-on-warning*)⁴⁵.

W związku z tym Rosja ogłasza plany modernizacji swojego arsenału i budowy nowych systemów broni, m.in. trwa rozmieszczanie ICBM SS-27, które mają być zdolne do przedarcia się przez każdy system obrony przeciwrakietowej⁴⁶. Rosja pracuje także nad nowym ICBM napędzanym paliwem ciekłym, który będzie zdolny do przenoszenia 10 głowic. Ponadto co najmniej rozważa budowę i rozmieszczenie nowych typów broni taktycznej: m.in. precyzyjnej broni nuklearnej o małej mocy oraz broni nuklearnej penetrującej ziemię⁴⁷.

Wielka Brytania

Brytyjski arsenał nuklearny stanowią obecnie 4 atomowe okręty podwodne (SSBN) klasy *Vanguard*. Każdy z nich uzbrojony jest w maksymalnie 16 rakiet balistycznych (SLBM) – *Trident II D5*. Każda z tych rakiet zdolna jest do przenoszenia 12 głowic. Zgodnie z *Przeglądem Strategii Obronnej* z 1998 roku, liczba

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ D. Trenin, *Russia's nuclear policy in the 21st century environment*, „Proliferation Papers”, nr 13, Institut français des relations internationales, Paris, jesień 2005, http://www.ifri.org/files/Securite_defense/prolif_paper_Treinin.pdf.

⁴² R.S. Norris, H.M. Kristensen, *Russian nuclear forces, 2006*, „Bulletin of the Atomic Scientists”, marzec–kwiecień 2006, s. 64–67 (t. 62, nr 02), http://www.thebulletin.org/article_nn.php?art_ofn=ma06norris.

⁴³ J. Cirincione et al., op. cit., s. 124.

⁴⁴ M. Schneider, op. cit.

⁴⁵ A. Arbatov, V. Dworkin, op. cit.

⁴⁶ R.S. Norris, H.M. Kristensen, *Russian nuclear forces, 2006*, op. cit.

⁴⁷ M. Schneider, op. cit.

głowic przypadających na jedną raketę została ograniczona do 3 (co oznacza, że na każdym SSBN znajduje się maksymalnie 48 głowic)⁴⁸. Całkowity arsenał Wielkiej Brytanii wynosi ok. 185 głowic⁴⁹. Wielka Brytania polega na pojedynczym systemie nuklearnym. Jej siły nuklearne zaczęły tracić różnorodność po 1991 roku na skutek jednostronnych decyzji. Proces ten zakończył się w 1998 roku wycofaniem z użycia bomb WE177, w które wyposażone były samoloty wielozadaniowe *Tornado* GR1/1A⁵⁰.

W czasie zimnej wojny brytyjskie siły nuklearne, zintegrowane z siłami NATO, miały odstraszać przed nuklearnym i konwencjonalnym atakiem ZSRR i pozostałych państw Układu Warszawskiego. Według *Przeglądu Strategii Obronnej (Strategic Defense Review)* z 1998 roku, „w świecie, w którym nadal istnieją wielkie arsenały nuklearne i groźba proliferacji, Wielka Brytania wciąż potrzebuje wiarygodnego i efektywnego minimalnego odstraszenia” bazującego na sile pocisków *Trident*⁵¹. Brytyjskie siły nuklearne mają „ubezpieczać na wypadek ponownego wyłonienia się poważnych strategicznych zagrożeń wojskowych, zapobiegać przed wymuszaniem i utrzymywać pokój i stabilność w Europie”⁵².

Brytyjska broń nuklearna ma odstraszać przed „atakami bronią masowego rażenia oraz innymi atakami, powodującymi (lub mającymi spowodować) ofiary na masową skalę oraz poważne zagrożenia dla gospodarki, środowiska, rządów i struktury społecznej” Wielkiej Brytanii⁵³. Określenie to szczególnie odnosi się do państw, których działania stanowią zagrożenie dla stabilności międzynarodowej (tzw. *states of concern*), mogących wyposażyć w broń nuklearną organizacje terrorystyczne⁵⁴.

Wielka Brytania zachowuje prawo do pierwszego użycia broni nuklearnej. Oprócz strategicznej funkcji swoich sił nuklearnych (obejmującej atak na pełną skalę z wykorzystaniem wszystkich lub znaczącej części pocisków *Trident*) przewiduje dla nich rolę substrategiczną (użycie jednej lub ograniczonej liczby raket jako środka przekazania wiadomości politycznej, ostrzeżenia i demonstracji zdecydowania)⁵⁵. Według SDR, „wiarygodność odstraszenia zależy także od zachowania opcji ograniczonego ataku nuklearnego, który nie będzie prowadził automatycznie do nuklearnej wymiany na pełną skalę”⁵⁶. Rola substragiczna nie jest tym samym

⁴⁸ *House of Commons Defence Committee Report, The Future of the UK's Strategic Nuclear Deterrent, eighth report of Session 2005–06, HC 986*, 30 czerwca 2006 r., paragraf 20, <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200506/cmselect/cmdfence/986/98602.htm>.

⁴⁹ *World nuclear forces*, op. cit., s. 654.

⁵⁰ R.S. Norris, H.M. Kristensen, *British nuclear forces, 2005*, „Bulletin of the Atomic Scientists”, listopad–grudzień 2005, s. 77–79 (t. 61, nr 06), http://www.thebulletin.org/article_nn.php?art_ofn=nd05norris#1.

⁵¹ *The Strategic Defence Review*, CM 3999, Ministry of Defense, lipiec 1998, rozdział 4, par. 60, http://www.mod.uk/NR/rdonlyres/65F3D7AC-4340-4119-93A2-20825848E50E/0/sdr1998_complete.pdf.

⁵² *Ibidem, Supporting Essay Five: Deterrence, Arms Control, and Proliferation*, par. 4.

⁵³ *The Strategic Defence Review: A New Chapter*, CM 5566, t. I, Ministry of Defense, lipiec 2002, par. 20, http://www.mod.uk/NR/rdonlyres/79542E9C-1104-4AFA-9A4D-8520F35C5C93/0/sdr_a_new_chapter_cm5566_vol1.pdf.

⁵⁴ *Ibidem*, par. 21.

⁵⁵ *House of Commons Defence Committee Report*, op. cit., par. 41.

⁵⁶ *The Strategic Defence Review*, op. cit., par. 63.

co rola taktyczna. Rakiety *Trident* nie mają spełniać funkcji broni taktycznej na polu walki⁵⁷.

W każdym momencie na morzu znajduje się jeden z czterech SSBN jako patrol odstrasżający. Ma to zapobiec wysyłaniu błędnych lub mylących sygnałów przeciwnikowi w momencie kryzysu. Patrolująca łódź pozostaje w zredukowanym stanie gotowości. Oznacza to, że jej zdolność do wystrzelenia raket (tzw. *notice to fire*) wynosi kilka dni oraz że rakiety nie są wymierzone w cele z góry założone. SDR podkreśla, że w każdej chwili, jeśli będzie to konieczne, może być przywrócony wyższy stopień gotowości⁵⁸.

W *Białej Księdze Obrony* z grudnia 2006 roku zostały przedstawione plany umożliwiający „utrzymanie efektywnego i operacyjnie niezależnego potencjału odstraszenia do 2040 roku, kiedy z użytku wycofane zostaną rakiety *Trident II (D5)*”. *Biała Księga* ogłosiła oficjalnie decyzję o zastąpieniu łodzi podwodnych klasy *Vanguard*, po zakończeniu ich okresu służby, nową klasą SSBN. Decyzja o liczbie nowych łodzi i szczegółowym projekcie zostanie podjęta w przyszłości, podobnie jak decyzje dotyczące przedłużenia życia lub zastąpienia głowic i rakiet *Trident*. *Biała Księga* zapowiedziała także redukcję liczby głowic o 20%. Zmniejszy to zapas operacyjnie dostępnych głowic poniżej 160⁵⁹.

Francja

Arsenał nuklearny Francji stanowiło w styczniu 2006 roku 348 głowic umieszczonych na 84 bombowcach i 4 okrętach podwodnych⁶⁰. Francja polega na podwójnym systemie nuklearnym od 1996 roku, kiedy zdemontowała wystrzeliwane z lądu rakiety balistyczne⁶¹.

Francuska doktryna nuklearna opiera się na koncepcjach odstraszenia i wystarczalności. Jej rewizję po zakończeniu zimnej wojny rozpoczęła *Biała Księga w sprawie Obrony* z 1994 roku. Elementy doktryny nuklearnej zostały przedstawione przez prezydenta Jacques'a Chiraca w przemówieniu z 8 czerwca 2001 r. w Instytucie Wyższych Studiów Obrony w Paryżu⁶² oraz 19 stycznia 2006 r. podczas wizyty w jednostce Morskich i Powietrznych Sił Strategicznych w L'Île Longue⁶³.

Nuklearne odstraszenie w „obliczu istniejących zagrożeń i niepewnej przyszłości pozostaje fundamentalną gwarancją francuskiego bezpieczeństwa”⁶⁴. Ma ono służyć

⁵⁷ *House of Commons Defence Committee Report*, op. cit., par. 42.

⁵⁸ *Ibidem*, par. 40.

⁵⁹ *The Future of the United Kingdom's Nuclear Deterrent: Defence White Paper 2006 (Cm 6994)*, Ministry of Defence, 4 grudnia 2006 r., <http://www.mod.uk/DefenceInternet/AboutDefence/CorporatePublications/PolicyStrategyandPlanning/DefenceWhitePaper2006Cm6994.htm>.

⁶⁰ *World nuclear forces*, op. cit., s. 656.

⁶¹ B. Tertais, *Nuclear policy: France stands alone*, „Bulletin of the Atomic Scientists”, lipiec–sierpień 2004, s. 48–55 (t. 60, nr 04), http://www.thebulletin.org/article.php?art_ofn=ja04tertrais#2.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Speech by Jacques Chirac, President of the French Republic, during his visit to The Strategic Air and Maritime Forces at Landivisiau / L'Île Longue*, 19 stycznia 2006 r., <http://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/france/france-060119-elysee01.htm>.

⁶⁴ *Ibidem*.

ochronie francuskich „żywotnych interesów”. Ich zakres pozostaje niejasny i zmienia się wraz ze zmianami w środowisku międzynarodowym. *Biała Księga* do rdzenia „żywotnych interesów” zalicza „integralność terytorialną, swobodę korzystania z własnej suwerenności oraz bezpieczeństwo ludności”⁶⁵. W przemówieniu w L’Ile Longue prezydent Chirac rozszerzył to pojęcie o „zasoby strategiczne” i „ochronę sojuszników”. Minister obrony Michèle Alliot-Marie, przemawiając 1 lutego 2006 r. w Senacie, uściśliła, że w przyszłości do „strategicznych zasobów” mogą należeć także zasoby energetyczne⁶⁶.

Od września 1997 roku Francja deklaruje, że jej broń nuklearna nie jest wymierzona w ogólnie założone cele⁶⁷. Ma ona w razie zagrożenia „żywotnych interesów” „wyrządzać szkody każdego rodzaju” zarówno „głównemu mocarstwu”, jak i „mocarstwu regionalnemu”. Szczególnie podkreślono możliwość użycia broni nuklearnej przeciwko państwom, które wspierają terroryzm lub rozważają użycie broni masowego rażenia⁶⁸. By zwiększyć wiarygodność odstraszenia wobec tych państw, celem francuskich sił nuklearnych przestało być jedynie niszczenie miast. Zostały one przystosowane do niszczenia „centrów władzy i ich zdolności do działania”⁶⁹. Francja nie zrezygnowała z prawa pierwszego użycia broni nuklearnej, które niezmiennie pozostaje częścią jej doktryny⁷⁰.

Oryginalną cechą francuskiej doktryny nuklearnej pozostaje koncepcja „ostatniego ostrzeżenia” mającego pokazać francuską determinację w obronie swoich „żywotnych interesów”. Pozwala ona uniknąć dylematu wyboru między „nuklearną apokalipsą” a zaniechaniem działania. Na jej wykształcenie wpłynęła również niechęć Francji do koncepcji elastycznego reagowania⁷¹. Według „Libération” z 9 lutego 2006 r., „ostatnie ostrzeżenie” może przybrać dwie formy. Pierwsza ma polegać na detonacji głowicy o relatywnie małej mocy na pustyni lub z dala od centrów władzy i terenów zamieszkałych. Druga, bardziej radykalna, na detonacji nuklearnej głowicy na dużej wysokości, by wywołać krótki, ale silny impuls elektromagnetyczny, który zniszczy systemy elektroniczne na terytorium wroga⁷².

Inną unikatową dla francuskiej doktryny ideą jest postrzeganie wszystkich swoich sił nuklearnych jako strategicznych. Wynika ona z założenia, że każde użycie broni nuklearnej radykalnie zmienia naturę konfliktu i dlatego będzie miało charakter strategiczny⁷³. Francja podkreśla, że nie użyje broni nuklearnej jako środka osiągnięcia taktycznych celów wojskowych w czasie konfliktu⁷⁴.

⁶⁵ B. Tertais, op. cit.

⁶⁶ N. Butler, *Chirac reasserts French nuclear weapons policy*, „Disarmament Diplomacy”, wiosna 2006, nr 82, <http://www.acronym.org.uk/dd/dd82/82chirac.htm#09>.

⁶⁷ B. Tertais, op. cit.

⁶⁸ *Speech by Jacques Chirac...*, op. cit.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ B. Tertais, op. cit.

⁷¹ Ibidem.

⁷² N. Butler, op. cit.

⁷³ B. Tertais, op. cit.

⁷⁴ *Speech by Jacques Chirac...*, op. cit.

Francja postrzega swoje siły nuklearne jako podstawowy element bezpieczeństwa Europy. Ideę nuklearnego komponentu europejskiej obrony zawarła już w *Białej Księdze* z 1994 roku. Znalazła się w niej sugestia, że Europa nie będzie w pełni niezależna, jeżeli nie weźmie pod uwagę nuklearnego wymiaru bezpieczeństwa⁷⁵. W przemówieniu z 2006 roku prezydent Chirac powrócił do koncepcji „koncertowego odstraszania” przedstawionej po raz pierwszy w 1995 roku. Wezwał państwa UE do debaty nad wspólną europejską obroną, która będzie „brać pod uwagę istniejące siły odstraszania”⁷⁶.

Państwo to jednostronnie zredukowało swoje siły nuklearne do poziomu „ściślej wystarczalności”⁷⁷. Od 1995 roku modernizuje i adaptuje swój potencjał, by zachował wiarygodność niezależnie od natury i miejsca pojawienia się zagrożenia. Do 2010 roku planuje budowę i rozmieszczenie czwartej łodzi podwodnej typu *Triomphant* (obecnie posiada trzy łodzie tego typu) oraz rozmieszczenie do 2008 roku na wszystkich okrętach podwodnych nowoczesnych SLBM M-51 o zasięgu 6 tys. kilometrów. Z kolei nowa, wystrzeliwana z powietrza rakietą średniego zasięgu przenoszona przez bombowce (ASMP – *Amélioré*) ma wejść do użytku w 2007 roku. Planowane jest także zastąpienie wszystkich samolotów *Mirage 2000N* i *Super Étendard* najnowszymi wielozadaniowymi samolotami myśliwskimi *Rafale*⁷⁸.

Chiny

Arsenał nuklearny Chińskiej Republiki Ludowej szacowany jest na około 130 rozmieszczonych w środkach przenoszenia głowic nuklearnych. Wraz z głowicami znajdującymi się w zapasach ChRL posiada ok. 200 głowic⁷⁹.

Od momentu wejścia Chin w posiadanie broni atomowej oficjalne wypowiedzi dotyczące chińskiej polityki nuklearnej pozostają niezmiennie. Chiny deklarują, że nigdy i w żadnych okolicznościach nie użyją broni atomowej jako pierwsze oraz nie użyją i nie zagrożą jej użyciem przeciwko państwom nienuklearnym oraz strefom bezatomowym⁸⁰. ChRL podkreśla, że niewielki, ale niepodatny na zniszczenie arsenał może skutecznie odegrać rolę minimalnego nuklearnego odstraszania. Gdyby odstraszanie zawiodło, siły nuklearne mają być zdolne do przetrwania pierwszego uderzenia i wykonania nuklearnego odwetu. Jego celem będzie niewielka liczba obiektów związanych z ogromnymi zniszczeniami i mających dużą wartość dla przeciwnika, takich jak wielkie miasta (strategia *counter-value*)⁸¹.

⁷⁵ B. Tertais, op. cit.

⁷⁶ *Speech by Jacques Chirac...*, op. cit.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ J. Cirincione et al., op. cit., s. 192–193.

⁷⁹ R.S. Norris, H.M. Kristensen, *Chinese nuclear forces, 2006*, „Bulletin of the Atomic Scientists”, maj–czerwiec 2006, s. 60–63 (t. 62, nr 03), http://www.thebulletin.org/article_nn.php?art_ofn=mj06norris.

⁸⁰ *China's Endeavors for Arms Control, Disarmament and Non-Proliferation*, Information Office of the State Council of the People's Republic of China, Beijing, wrzesień 2005, <http://www.china.org.cn/english/features/book/140320.htm>.

⁸¹ Yao Yunzhu, *Chinese nuclear policy and the future of minimum deterrence*, „Strategic Insights”, t. 4, nr 9 (wrzesień 2005), <http://www.ccc.nps.navy.mil/si/2005/Sep/yaoSep05.asp>.

Chińskie odstraszenie ograniczone jest do państw posiadających broń atomową. ChRL ma 20 międzykontynentalnych rakiet balistycznych *Dong Feng-5* zdolnych do zniszczenia celów na terenie Stanów Zjednoczonych. Średnio- i długodystansowe chińskie rakiety balistyczne mogą zagrozić celom w Rosji, Indiach i amerykańskim bazom w Japonii i na wyspie Guam⁸². Między wrześniem 1994 a majem 2005 roku ChRL zawarła z wszystkimi państwami nuklearnymi porozumienia o wzajemnym niewymierzaniu w siebie arsenałów⁸³.

Chiny kontynuują jakościowe i ilościowe wzmocnienie swoich strategicznych sił nuklearnych. Kształtują je dwie główne obawy o wiarygodność własnego odstraszenia. Pierwsza z nich związana jest z możliwością użycia przez Stany Zjednoczone broni nuklearnej w przypadku chińskiego ataku na Tajwan (sformułowania takie zawierał *Nuclear Posture Review*). Amerykański atak mógłby w całości rozbroić chińskie siły nuklearne i pozbawić je możliwości nuklearnego odwetu⁸⁴. Druga wynika z potencjalnego rozmieszczenia przez Stany Zjednoczone i Japonię systemów obrony przeciwrakietowej oraz włączenia do tych systemów Tajwanu. Systemy obrony przeciwrakietowej mogłyby całkowicie zneutralizować chińskie odstraszenie⁸⁵.

Wielu chińskich analityków twierdzi, że aby wyrównać miażdżącą amerykańską przewagę wojskową, Chiny powinny zwiększyć swoje strategiczne pole manewru przez odrzucenie polityki *no-first-use*. Szczególny oddźwięk wzbudziło wyrażenie takiej opinii przez gen. mjr. Zhu Chenghu w wypowiedzi z 14 lipca 2005 r. Władze Chin wielokrotnie się od niej dystansowały i podkreślały, że *no-first-use* pozostaje fundamentem chińskiej polityki nuklearnej⁸⁶. Toczy się również debata, czy chińska polityka nuklearna reprezentuje minimalne czy ograniczone odstraszenie (w którym broń nuklearna ma odstraszać nie tylko przed atakiem nuklearnym, lecz także konwencjonalnym oraz służyć do kontroli eskalacji)⁸⁷. Według szacunków, do 2010 roku wiarygodność chińskich sił nuklearnych poprawi się dzięki unowocześnieniu obecnych i wprowadzeniu nowych systemów broni, przede wszystkim: mobilnych, ICBM-DF31 i DF31A na paliwo stałe oraz SLBM-JL2 rozmieszczonych na SSBN klasy JIN (typ 094)⁸⁸.

⁸² R.S. Norris, H.M. Kristensen, *Chinese nuclear forces*, 2006, op. cit.

⁸³ *China's Endeavors for Arms Control...*, op. cit.

⁸⁴ Tian Jingmei, *The Bush Administration's Nuclear Strategy and Its Implications for China's Security*, „CISAC Working Paper”, Stanford, marzec 2003, <http://iis-db.stanford.edu/pubs/20188/tian.pdf>.

⁸⁵ Kori Urayama, *China debates missile defence*, „Survival”, nr 2, lato 2004, s. 123–142.

⁸⁶ Zob. szerzej: *Opening the debate on U.S.–China nuclear relations*, „China Security”, jesień 2005, nr 1, World Security Institute China Program, <http://www.wsichina.org/>; S. Lieggi, *Going beyond the stir: the strategic realities of China's no-first-use policy*, „NTI Issue Brief”, http://www.nti.org/e_research/e3_70.html; *Military Power of the People's Republic of China 2006, Annual Report to Congress*, Office of the Secretary of Defense, s. 28, <http://www.defenselink.mil/pubs/pdfs/China%20Report%202006.pdf>.

⁸⁷ S. Pande, *Chinese nuclear doctrine*, „Strategic Analysis: A Monthly Journal of the IDSA”, marzec 2000 (t. XXIII, nr 12), http://www.ciaonet.org/olj/sa/sa_00pas01.html.

⁸⁸ *Military Power of the People's Republic of China 2006...*, op. cit., s. 27.

Izrael

Arsenał nuklearny Izraela według szacunków składa się ze 100–200 głowic, z których tylko część jest aktualnie rozmieszczona w środkach przenoszenia⁸⁹.

Według izraelskich przywódców istnieją „związki między utrzymywaniem nuklearnego potencjału a trwającymi w dalszym ciągu zagrożeniami dla przetrwania narodu, które wynikają z wojskowych, geograficznych i demograficznych asymetrii w regionie”⁹⁰. Izrael będzie utrzymywał opcję nuklearnego odstraszenia dopóty, dopóki regionalni przeciwnicy będą odmawiać mu prawa do istnienia i posiadać potencjał do przeprowadzenia ataku militarnego na dużą skalę lub zagrażać izraelskim miastom atakiem bronią masowego rażenia⁹¹.

Izraelska polityka nuklearna opiera się na doktrynie nuklearnej dwuznaczności (mętności), której źródła sięgają początku programu nuklearnego tego państwa⁹². Izrael nigdy oficjalnie nie ogłosił, że posiada broń atomową, i nie przeprowadził otwartego testu nuklearnego. Równocześnie, poprzez serię przecieków, zawołowanych oświadczeń i innych politycznych działań sygnalizuje jej posiadanie⁹³. Wyrazem tej doktryny jest niejednoznaczna formuła wypowiedziana po raz pierwszy przez Szymona Peresa w 1963 roku, zgodnie z którą „Izrael nie będzie pierwszym państwem, które wprowadzi broń nuklearną na Bliski Wschód”⁹⁴; powtarzana przez wielu izraelskich polityków. Doktryna ta, według jej zwolenników, umożliwi Izraelowi korzystanie z potencjału odstraszenia przy jednoczesnym zminimalizowaniu politycznych, wojskowych i dyplomatycznych kosztów związanych z jawnym posiadaniem broni atomowej⁹⁵.

Izrael zaprzecza, że jego polityka nuklearna uległa zmianie po wypowiedzi nowego sekretarza obrony USA Roberta Gatesa (5 grudnia 2006 r. podczas przesłuchania w Senacie)⁹⁶ oraz problematycznym przejęciu premiera Ehuda Olmerta (11 grudnia 2006 r. w wywiadzie dla niemieckiej stacji telewizyjnej Sat1)⁹⁷, którzy wymienili Izrael jako nuklearne mocarstwo. Według analityków istnieje duże prawdopodobieństwo, że Izrael zrezygnuje z nuklearnej dwuznaczności, gdy w posiadanie broni atomowej wejdzie Iran⁹⁸.

Izraelska broń może być przenoszona przez samoloty bojowe, rakiety balistyczne wystrzeliwane z lądu oraz prawdopodobnie wystrzeliwane z łodzi podwodnych rakiety *Cruise*. Izrael może również posiadać nuklearne pociski artyleryjskie i ato-

⁸⁹ *World nuclear forces*, op. cit., s. 668.

⁹⁰ J. Cirincione et al., op. cit., s. 269.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² A. Cohen, *Israel's nuclear opacity: A political genealogy*, w: S.L. Spiegel, J.D. Kibbe, E.B. Matthews (red.), *The Dynamics of Middle East Nuclear Proliferation*, „Symposium Series” 2001, t. 66, The Edwin Mellen Press, http://www.geocities.com/alabasters_archive/nuclear_opacity.html.

⁹³ M. Zeev, *The mixed blessing of Israel's nuclear policy*, „International Security” 2003, t. 28, nr 2, s. 47.

⁹⁴ J. Cirincione et al., op. cit., s. 265.

⁹⁵ M. Zeev, op. cit., s. 47.

⁹⁶ *Israel holds firm on nuclear ambiguity*, „The Jerusalem Post” z 7 grudnia 2006 r.

⁹⁷ *PMO denies that Olmert disclosed Israel's nuclear hand*, „The Jerusalem Post” z 11 grudnia 2006 r.

⁹⁸ *Israel holds firm on nuclear ambiguity...*, op. cit.; J. Cirincione et al., op. cit., s. 269.

mowe miny lądowe⁹⁹. Największym jego osiągnięciem było stworzenie morskiego ramienia nuklearnej triady, zapewniającego wiarygodność uderzenia odwetowego. Do czerwca 2000 roku Izrael odebrał trzy łodzie podwodne klasy *Dolphin* zamówione w Niemczech¹⁰⁰. W lipcu 2006 roku zawarł z Niemcami kontrakt na zakup kolejnych dwóch. Ich dostarczanie rozpocznie się w 2010 roku¹⁰¹.

Indie

Według ostrożnych szacunków indyjski arsenał w styczniu 2006 roku składał się z ok. 50 sztuk broni nuklearnej. Dokładne oszacowanie jego wielkości jest niemożliwe m.in. ze względu na rozbieżność danych dotyczących ilości nadającego się do budowy broni plutonu posiadanej przez Indie¹⁰².

Indyjski arsenał nuklearny ma odstraszać Pakistan, a przede wszystkim Chiny. Zagrożeniem ze strony Chin ówczesny premier Indii Atal Behari Vajpayee uzasadnił w liście do prezydenta USA Billa Clintona indyjską próbę nuklearną z 1998 roku. Choć indyjsko-chińskie stosunki ociepliły się znacząco w ciągu ostatnich kilku lat, Chiny pozostają kluczowym czynnikiem indyjskiego planowania nuklearnego¹⁰³.

W sierpniu 1999 roku Indie przedstawiły projekt swojej doktryny nuklearnej¹⁰⁴, który uzupełniło oświadczenie prasowe ze stycznia 2003 roku. Indyjska doktryna nuklearna bazuje na zasadach „minimalnego wiarygodnego odstraszenia” i rezygnacji z pierwszego użycia broni atomowej. Indie rezerwują sobie prawo do użycia tej broni w odpowiedzi na atak bronią nuklearną, biologiczną lub chemiczną na indyjskie terytorium i siły zbrojne, niezależnie od miejsca, w którym się znajdują. Indyjska odpowiedź na atak nuklearny będzie miała charakter zmasowanego odwetu¹⁰⁵, uderzenie będzie zaś wymierzone w ważne obiekty przemysłowe, węzły komunikacyjne i skupiska ludności (strategia *counter-value*). Według wypowiedzi ministra spraw zagranicznych Jaswanta Singha z listopada 1999 roku „odwet nie będzie natychmiastowy”. Oznacza to, że indyjska broń nie znajduje się stale w gotowości do użycia. Nuklearne głowice są zdemontowane, ich rdzeń i pozostałe części składowane osobno. W innym miejscu znajdują się także środki przenoszenia. Ponadto Singh podkreślił, że „parytet nie jest istotny dla odstraszenia”, odrzucił taktyczną rolę broni jądrowej oraz zapewnił, że Indie „nie postrzegają broni jądrowej jako środka prowadzenia wojny”¹⁰⁶.

⁹⁹ „SIPRI Yearbook 2006”, op. cit., s. 668.

¹⁰⁰ J. Cirincione et al., op. cit., s. 263.

¹⁰¹ *German sub delivery postponed*, „The Jerusalem Post” z 25 sierpnia 2006 r.

¹⁰² *World nuclear forces*, op. cit., s. 662.

¹⁰³ J. Cirincione et al., op. cit., s. 222.

¹⁰⁴ *Draft Report of National Security Advisory Board on Indian Nuclear Doctrine*, Indian Ministry of External Affairs, 17 sierpnia 1999 r., <http://meaindia.nic.in/disarmament/dm17Aug99.htm>.

¹⁰⁵ *Cabinet Committee on Security reviews operationalization of India's nuclear doctrine*, Press release, 4 stycznia 2003 r., <http://meaindia.nic.in/pressrelease/2003/01/04pr01.htm>.

¹⁰⁶ R.M. Basrur, *Minimum Deterrence and India-Pakistan Nuclear Dialogue: Case Study on India*, LNCV South Asia Security Project, Case Study 2/2006, marzec 2006, http://www.centrovolta.it/landau/South%20Asia%20Security%20Program_file%5CDocumenti%5CCase%20Studies%5CBasrur%20-%20S.A.%20Case%20Study%202006.pdf.

Uważa się, że Indie zwiększają rozmiar swojego arsenału, choć ze względu na niewielką liczbę dostępnych informacji nieznane jest tempo i kierunek tej ekspansji¹⁰⁷. Według krytyków indyjsko-amerykańskiej cywilnej współpracy nuklearnej, import nuklearnego paliwa pozwoli Indiom na wykorzystanie własnych zasobów uranu do celów wojskowych¹⁰⁸. Indie nie przyznały, jak dużego arsenału wymaga „minimalne wiarygodne odstraszenie”. Zapewniać je ma triada powietrznych, lądowych i morskich sił nuklearnych. Podstawę nuklearnego potencjału Indii stanowią obecnie samoloty bojowe. Indie pracują nad raketami balistycznymi średniego zasięgu (max. 3500 tys. km) *Agni III* oraz własnym ICBM. Trwa również rozwój morskiego komponentu triady. Indie m.in. testują własną SLBM oraz kontynuują bardzo opóźnione, zapoczątkowane w 1983 roku prace nad nuklearną łodzią podwodną¹⁰⁹.

Pakistan

Według ostrożnych kalkulacji, bazujących m.in. na szacowanych wojskowych zapasach materiału rozszczepialnego, Pakistan posiada ok. 60 ładunków nuklearnych. Trwają prace nad zwiększeniem liczby i różnorodności jego arsenału¹¹⁰. Pakistańska broń, podobnie jak indyjska, jest trzymana w „zdemontowanym stanie”, choć jej zmontowanie może nastąpić w szybkim czasie¹¹¹.

Pakistan nie ogłosił oficjalnie swojej doktryny nuklearnej. Wskazówki co do jej kształtu zawierają oświadczenia pakistańskiego rządu oraz wypowiedzi przywódców politycznych i wojskowych. Nuklearna polityka Pakistanu jest zorientowana wyłącznie na Indie¹¹². Według wypowiedzi premiera Shaukata Aziza ze stycznia 2006 roku, pakistańska broń nuklearna ma zapewniać „minimalne wiarygodne odstraszenie”¹¹³. Z kolei prezydent Pervez Musharraf od pewnego czasu używa terminu „minimalne obronne odstraszenie” (*minimum defensive deterrence*). Nie wiadomo, czy oznacza ono to samo co minimalne wiarygodne odstraszenie, czy też wskazuje na pewne subtelne różnice¹¹⁴. Pakistan konsekwentnie odrzuca rezygnację z prawa pierwszego użycia broni atomowej. Broń atomowa ma równoważyć mające ogromną przewagę indyjskie siły konwencjonalne. Gen. Khalid Kidwai, dyrektor Wydziału Planowania Strategicznego pakistańskiej armii, przedstawił nieoficjalne prognozy użycia przez Pakistan broni nuklearnej, mianowicie nastąpi to, gdy: Indie zaatakują Pakistan i podbiją dużą część jego terytorium; zniszczą dużą część sił lądowych lub powietrznych Pakistanu; przystąpią do ekonomicznego blokowania

¹⁰⁷ „SIPRI Yearbook 2006”, op. cit., s. 660.

¹⁰⁸ *N-deal will help India build weapons: Rice*, „India Times” z 19 grudnia 2006 r.

¹⁰⁹ *World nuclear forces*, op. cit., s. 666.

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ P. Cotta-Ramusino, M. Martellini, *Nuclear safety, nuclear stability and nuclear strategy in Pakistan. A concise report of a visit by LNCV*, <http://www.mi.infn.it/~landnet/Doc/pakistan.pdf>.

¹¹² Ibidem.

¹¹³ „SIPRI Yearbook 2006”, op. cit., s. 664.

¹¹⁴ N. Salik, *Minimum Deterrence and India–Pakistan Nuclear Dialogue: Case Study on Pakistan*, LNCV South Asia Security Project, Case Study 1/2006, marzec 2006, http://www.centrovoltait/landau/South%20Asia%20Security%20Program_file%5CDocumenti%5CCase%20Studies%5CSalik%20-%20S.A.%20Case%20Study%202006.pdf.

Pakistanu lub spowodują jego wewnętrzną destabilizację¹¹⁵. Pakistan, podobnie jak Indie, w doborze celów swojego ataku stosuje strategię *counter-value*, a przywódcy kraju powtarzają ponadto, że podstawową zasadą ich doktryny nuklearnej jest zmasowany odwet¹¹⁶.

Pakistan rozmieścił trzy typy rakiet balistycznych o maksymalnym zasięgu od 290 do 1200 km, które mogłyby przenosić ładunki nuklearne, oraz kontynuuje prace nad ich bardziej zaawansowanymi wersjami. W najbliższych latach pakistańskie programy budowy nowych rakiet pozostaną uzależnione od zewnętrznej pomocy technicznej (Chin i Korei Północnej). W nuklearne pociski prawdopodobnie mogą być uzbrojone samoloty bojowe F 16A/B¹¹⁷.

PROLIFERACJA BRONI NUKLEARNEJ W XXI WIEKU

Oprócz znaczenia broni nuklearnej w kalkulacjach obronnych państw-posiadaczy, jej użyteczność w XXI wieku dostrzegają także inne państwa. Na ich decyzję o potrzebie posiadania broni nuklearnej wpływają: żądza zastraszenia i wywierania nacisku na rywali; poszukiwania poprawy własnego bezpieczeństwa wobec regionalnych i globalnych rywali; status i prestiż związany z opanowaniem technologii nuklearnych oraz umocnienie pozycji na krajowej arenie politycznej¹¹⁸. Potwierdzają to aktywne programy budowy własnej broni nuklearnej prowadzone przez Koreę Północną i Iran. Według wielu badaczy, nuklearna próba Korei Północnej i potencjalna budowa takiegoż arsenału przez Iran mogą spowodować rewizję nuklearnych opcji przez kolejne państwa. Muhammad al-Barada'i szacuje, że „możliwości budowy broni jądrowej w bardzo krótkim przedziale czasowym” ma obecnie od 20 do 30 państw¹¹⁹. Według dyrektora Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej, ich nienuklearny status wynika przede wszystkim z „dobrych intencji – intencji, które bazują na ich poczuciu bezpieczeństwa lub zagrożenia i mogą być podatne na szybkie zmiany”¹²⁰.

Korea Północna

Nuklearne aspiracje Korei Północnej zaczęły ponownie wzbudzać obawy na skutek kryzysu z 2002 roku, w wyniku którego załamały się „Uzgodnione Ramy” z 1994 roku. W styczniu 2003 roku państwo to ogłosiło wystąpienie z układu NPT, a w lutym 2005 – że posiada broń jądrową. Przeprowadzając 9 października 2006 r.

¹¹⁵ P. Cotta-Ramusino, M. Martellini, op. cit.

¹¹⁶ Chakma Bhumitra, *Pakistan's nuclear doctrine and command and control system: Dilemmas of small nuclear forces in the second atomic age*, „Security Challenges” 2006, t. 2, nr 2, Kokoda Foundation, <http://www.kokodafoundation.org/journal/SC%20Vol%202%20No%202/vol%20no%202%20Chakma.pdf>.

¹¹⁷ „SIPRI Yearbook 2006”, op. cit., s. 665–667.

¹¹⁸ K.M. Campbell, R.J. Einhorn, M.B. Reiss, *The Nuclear Tipping Point. Why States Reconsider Their Nuclear Choices*, Brookings Institution Press, Washington 2006, s. 12.

¹¹⁹ *IAEA predicts more nuclear states*, BBC News, 16 października 2006 r.

¹²⁰ *Restraints fray and risks grow as Nuclear Club gains members*, „NY Times” z 15 października 2006 r.

próbę atomową, Korea stała się dziewiątym państwem nuklearnym. Według różnych szacunków jej arsenał stanowi obecnie od kilku do kilkunastu ładunków nuklearnych. Istnieją jednak wątpliwości, czy Korea posiada środki przenoszenia gwarantujące jej wiarygodne nuklearne odstraszanie.

Północnokoreańska broń nuklearna ma przede wszystkim „służyć jako niezawodny środek odstraszania przed wojną”¹²¹. Głównym celem odstraszania są postrzegane jako największe zagrożenie dla reżimu Kim Dzong-ila „prowadzące zawzięcie wrogą politykę Stany Zjednoczone”¹²². We wszystkich oficjalnych oświadczeniach związanych z rozwojem własnego programu nuklearnego Korea Północna podkreślała wrogie działania Stanów Zjednoczonych: zaliczenie jej do państw „osi zła”, zagrożenie uprzedzającym atakiem, ćwiczenia wojskowe, zbrojenia na półwyspie oraz dążenia do jej izolacji i zniszczenia gospodarczego¹²³. Oprócz odstraszania przed wojskową interwencją Stanów Zjednoczonych i próbą zmiany reżimu, Korea Północna traktuje broń nuklearną jako środek wzmocnienia swojej pozycji w negocjacjach. Przewodniczący delegacji na rozmowy sześciostronne został poinstruowany przez Kim Dzong-ila, żeby był pewny siebie, gdyż posiadając broń atomową, Korea Północna nie musi martwić się o swoje bezpieczeństwo¹²⁴. Broń atomowa wykorzystywana jest również jako środek wzmocnienia autorytetu Kim Dzong-ila w kraju. Według trzech północnokoreańskich gazet „dojście Korei Północnej do nuklearnego odstraszania było dobrze wróżącym wydarzeniem w narodowej historii, oznaczającym ziszczenie się odwiecznego pragnienia, by posiadać narodową siłę, której nikt nie śmie się przeciwstawić”¹²⁵.

Iran

Świat zwrócił uwagę na tajny irański program nuklearny w 2002 roku. Obecnie panuje prawie powszechna zgoda, że jeżeli nawet nie podjął on ostatecznej decyzji o budowie broni atomowej, to co najmniej dąży do osiągnięcia zdolności, które umożliwią jej budowę w przyszłości. Dowodem na to są m.in. mało przekonujące i łatwe do obalenia argumenty mające usprawiedliwić potrzebę prowadzenia własnego programu nuklearnego oraz zaangażowanie wojska w wiele jego aspektów. Analitycy różnią się w szacunkach co do czasu, jakiego Iran potrzebuje do budowy bomby atomowej. Najczęściej podawaną datą jest rok 2010. W najbardziej pesymi-

¹²¹ *Statement from DPRK Foreign Ministry Announcing Possible Nuclear Weapon Test*, 3 października 2006 r., <http://www.cns.miis.edu/pubs/other/kcnatext.pdf>.

¹²² *Ibidem*.

¹²³ Zob. szerzej: *Text of North Korea's Statement on NPT Withdrawal*, 10 stycznia 2003 r., <http://www.cns.miis.edu/research/korea/nptstate.htm>; *N Korea's statement in full*, BBC News, 10 lutego 2005 r., <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/asia-pacific/4252515.stm>; *Statement from DPRK Foreign Ministry Announcing Possible Nuclear Weapon Test...*, op. cit.

¹²⁴ *Kim Jong-il 'Told top nuke negotiator to be confident'*, „Digital Chosunilbo” z 29 grudnia 2006 r., <http://english.chosun.com/w21data/html/news/200612/200612290033.html>.

¹²⁵ *North Korea says nuclear test gives it „dignity”*, Reuters, 31 grudnia 2006 r., http://news.yahoo.com/s/nm/20070101/wl_nm/korea_north_dc_1.

stycznym scenariuszu zgodnie z przypuszczeniami Izraela może to nastąpić już pod koniec 2007 roku¹²⁶.

Dążenie Iranu do posiadania broni nuklearnej wynika z oczekiwanych korzyści, jakie ma ona przynieść. Broń nuklearna jest jedynym środkiem odstraszenia przed Stanami Zjednoczonymi. Przykład Korei Północnej pokazał Iranowi, że zapobiega ona podzieleniu losu Saddama Husajna. Wskazał również, że taktyka balansowania na krawędzi w grze o wysoką stawkę jest bardzo opłacalna¹²⁷. Iran postrzega tę broń także jako sposób zwiększenia swojej siły i prestiżu w regionie. Wpływ na jego kalkulacje nuklearne wywierają ponadto: zaawansowane programy nuklearne Izraela, Indii i Pakistanu, zacieśnianie się stosunków Izraela z Turcją i Indiami oraz chęć zrównoważenia przewagi konwencjonalnej innych państw regionu. Dążenie do wejścia w posiadanie broni nuklearnej postrzegane jest też przez wszystkie siły polityczne jako źródło dumy narodowej¹²⁸.

Państwa progowe

Percepcja zagrożenia ze strony Korei Północnej może skłonić do budowy własnych sił nuklearnych Japonię oraz Koreę Południową. Po północnokoreańskiej próbie premier Shinzo Abe wielokrotnie powtarzał, że Japonia pozostanie państwem nienuklearnym, trzymając się swoich „Trzech Nuklearnych Zasad” – nieprodukcowania, nieposiadania i niezezwalania na umieszczanie broni nuklearnej na jej terytorium. Jego gabinet był jednak bardzo podzielony w kwestii wznowienia debaty dotyczącej posiadania własnego systemu nuklearnego odstraszenia¹²⁹. Nawołujący do tej debaty minister spraw zagranicznych Taro Aso potwierdził, że Japonia posiada zdolności budowy broni nuklearnej. Przywoływał także oficjalne stanowiska rządu, zgodnie z którymi pacyfistyczna konstytucja, zezwalająca na samoobronę, nie zabrania posiadania broni nuklearnej dla celów obronnych¹³⁰.

Próba nuklearna Korei Północnej wywołała debatę nuklearną także w Korei Południowej. Według byłego przewodniczącego partii konserwatywnej, Lee Hoi-changa, Korea Południowa będzie rozważać opcję nuklearną, jeżeli sytuacja w Korei Północnej się pogorszy. Kluczowa będzie jednak postawa Japonii. Rządowi urzędnicy przyznają, że Korea Południowa będzie się czuła zmuszona do zrównoważenia jej nuklearnego arsenału¹³¹.

Nuklearny Iran naruszy istniejącą regionalną równowagę sił, wpływając na kalkulacje obronne pozostałych państw. Obawy pogłębiło zainteresowanie rozwojem energii jądrowej Egiptu, Arabii Saudyjskiej, Algierii, Syrii, Tunezji i Maroka. Choć deklarowanymi przyczynami tego zainteresowania były potrzeba odsalania wody oraz dywersyfikacja źródeł energii, zbudowanie nuklearnej infrastruktury oraz zdo-

¹²⁶ M. Fitzpatrick, *Assesing Iran's nuclear programme*, „Survival” 2006, t. 48, nr 3, s. 5–26.

¹²⁷ Idem, *Iran and North Korea: The proliferation nexus*, „Survival” 2006, t. 48, nr 1, s. 67.

¹²⁸ J. Cirincione et al., op. cit., s. 296–297.

¹²⁹ *Japanese nukes: Voicing the unthinkable*, Asia Times Online, 16 listopada 2006 r.

¹³⁰ *Briefly: Japan says it has skill to make atomic weapon*, „IHT” z 30 listopada 2006 r.

¹³¹ *North Korea's nuclear test: The fallout*, „Asia Briefing” nr 56, International Crisis Group, Seoul–Brussels, 13 listopada 2006 r., s. 8–9, <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?l=1&id=4502>.

bycie wykwalifikowanego personelu może jednocześnie posłużyć tym państwom jako część przyszłej strategii „nuklearnego hedgingu”¹³². Największe obawy spośród tych państw wzbudzają widzące w szyckim Iranie swojego politycznego i ideologicznego rywala sunnickie Arabia Saudyjska i Egipt. Prezydent Egiptu Hosni Mubarak 4 stycznia 2007 r. w rozmowie z premierem Izraela Ehudem Olmertem w Szarm asz-Szajch stwierdził, że choć Egipt „nie chce broni nuklearnej, odkąd staje się ona coraz bardziej obecna w regionie, musi się bronić”¹³³. W wywiadzie dla izraelskiej gazety „Yediot Ahronot” zagroził, że „albo broń masowego rażenia zniknie z regionu, albo będzie się w nim rozprzestrzeniać”¹³⁴. W przeciwieństwie do Egiptu Arabia Saudyjska nie zmieniła swojego oficjalnego stanowiska dotyczącego posiadania broni nuklearnej. Na chęć jej posiadania wskazywać mogą m.in.: bliskość Iranu, obawy przed szyckim transnacionalizmem, finansowanie programu nuklearnego Pakistanu oraz przeszłe związki z handlującym technologiami nuklearnymi A.Q. Khanem i innymi pakistańskimi naukowcami zajmującymi się produkcją broni nuklearnej¹³⁵. Irańska bomba atomowa może skłonić do wejścia w jej posiadanie także Turcję¹³⁶.

NUKLEARNE ZAGROŻENIA XXI WIEKU

Z istnieniem broni atomowej nierozzerwalnie związane jest ryzyko jej użycia. Według konkluzji raportów Komisji z Canberry ds. eliminacji broni jądrowej z 1996 roku i Komisji Carnegie ds. zapobiegania konfliktom zbrojnym z 1997 roku „twierdzenie, że duże ilości broni jądrowej mogą być nieustannie utrzymywane i nigdy nie użyte – pomyłkowo lub w wyniku decyzji – jest niewiarygodne (*defies credibility*)”¹³⁷. W opinii Kofiego Annana z kwietnia 2000 roku na początku XXI wieku nuklearna wojna pozostaje „realną i przerażającą możliwością”¹³⁸. Niepokój budzi ponad 12 tys. operacyjnych głowic nuklearnych, w tym kilka tysięcy gotowych do natychmiastowego odpalenia w ciągu kilku minut (w przypadku Stanów Zjednoczonych i Rosji), które w styczniu 2006 roku znajdowały się w arsenałach państw-posiadaczy¹³⁹. Wśród nuklearnych konfliktów mogących wystąpić w XXI wieku wymienia się m.in.: konflikty między „starymi nuklearnymi mocarstwami”, szczególnie Rosją i USA, a także w ramach rosyjsko-amerykańsko-chińskiego „trójkąta”, wojnę między nowymi państwami nuklearnymi – Indiami i Pakistanem, kon-

¹³² *Nuclear energy expansion in the Middle East. Reactions to Iran?*, „IISS Strategic Comments” 2006, t. 12, nr 9.

¹³³ *Mubarak hints: We'll develop nukes*, Ynetnews, 5 stycznia 2007 r.

¹³⁴ *Egypt warns Iran over its nuclear weapons program*, „The Daily Star Egypt” z 5 stycznia 2007 r.

¹³⁵ *Nuclear energy expansion in the Middle East. Reactions to Iran?*..., op. cit.

¹³⁶ M. Kibaroglu, *Iran's Nuclear Program May Trigger the Young Turks to Think Nuclear*, „Proliferation Analysis”, 20 grudnia 2004 r., <http://www.carnegieendowment.org/npp/publications/index.cfm?fa=view&id=16284>.

¹³⁷ R.S. McNamara, *Reflecting on war in the twenty-first century: The context of nuclear abolition*, w: J. Baylis, R. O'Neill, *Alternative Nuclear Futures: The Role of Nuclear Weapons in the Post-Cold War World*, Oxford University Press 2000, s. 236, przypis 11.

¹³⁸ *Annan says nuclear war remains a 'terrifying possibility'*, CNN.com, 24 kwietnia 2000 r.

¹³⁹ „SIPRI Yearbook 2006”, op. cit., s. 639–640.

flikty w przyszłych „nuklearnych konfiguracjach” wynikających z prawdopodobnego pojawienia się nowych państw nuklearnych oraz konflikty wynikłe z transferu broni nuklearnej w ręce terrorystów¹⁴⁰. W ostatnich latach największe obawy budziło ryzyko wybuchu wojny nuklearnej w Azji Południowej oraz nuklearny terroryzm.

Azja Południowa – groźba wojny nuklearnej między Indiami a Pakistanem

Chociaż nuklearna wojna między Indiami i Pakistanem nie jest pewna, m.in. dotychczasowy bieg wypadków, niektóre teorie, a także rosnąca nierównowaga potencjałów wojskowych i doktryn wskazują, że jest całkiem możliwa. Możliwości tej nie wyklucza fakt ocieplania się stosunków obu krajów od początku 2004 roku¹⁴¹.

Uważa się, że groźby użycia broni nuklearnej między Indiami i Pakistanem pojawiły się już podczas kryzysów z 1986 i 1990 roku. W czasie wojny kargilskiej z 1999 roku oba państwa wymieniły je pośrednio lub bezpośrednio co najmniej 13 razy¹⁴². Nuklearna sygnalizacja pojawiła się także podczas trwającej 10 miesięcy (od grudnia 2001 do października 2002) granicznej konfrontacji oraz w okresie następującym bezpośrednio po niej¹⁴³. Wojna kargilska ostatecznie sfalsyfikowała twierdzenie, że „nie ma bardziej niezmiennego prawa w teorii stosunków międzynarodowych niż to, że nuklearne państwa nie prowadzą ze sobą wojen”¹⁴⁴. Według wielu analityków, każdy przyszły konflikt między Indiami i Pakistanem, nawet najbardziej ograniczony, może doprowadzić do niekontrolowanej eskalacji i nuklearnej wojny.

Scott Sagan twierdzi, że wyłaniająca się historia nuklearna Indii i Pakistanu silnie wspiera pesymistyczne założenia teorii organizacyjnej. W myśl tej teorii organizacje wojskowe – ze względu na wspólne uprzedzenia, rutynowe zachowania i wąskie interesy – wykazują zachowania organizacyjne, które mogą doprowadzić do niepowodzeń odstraszenia. Dotyczy to szczególnie Pakistanu, w którym armia posiada całkowitą kontrolę nad bronią jądrową. Organizacyjne tendencje pakistańskiej armii zwiększają ryzyko prewencyjnego i wyprzedzającego ataku nuklearnego oraz redukują zdolność przetrwania sił nuklearnych tego kraju. W silnie sprzęgniętej ze względu na geograficzną bliskość nuklearnej relacji Indii i Pakistanu występuje także ryzyko przypadkowego lub nieautoryzowanego użycia broni jądrowej¹⁴⁵.

¹⁴⁰ A.A. Kokoshin, *Nuclear Conflicts of the Twenty First Century*, „BCSIA Discussion Paper” 2003–01, Kennedy School of Government, Harvard University, listopad 2002, s. 59, http://bcsia.ksg.harvard.edu/BCSIA_content/documents/Kokoshin_2003_01.pdf.

¹⁴¹ Zob. szerzej: „Rocznik Strategiczny 2005/06”, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2006, s. 351–352; J.E. Peters et al., *War and escalation in South Asia*, RAND Project Air Force, http://www.rand.org/pubs/monographs/2006/RAND_MG367-1.pdf.

¹⁴² M.V. Ramana, Zia Mai, *Nuclear confrontation in South Asia*, „SIPRI Yearbook 2003: Armaments, Disarmament and International Security”, Oxford University Press, Oxford 2003, s. 208.

¹⁴³ R. Raul-Chaudhury, *Nuclear doctrine, declaratory policy, and escalation control*, Henry L. Stimson Center South Asian Regional Security Project, kwiecień 2004, <http://www.iiss.org/staffexpertise/list-experts-by-name/rahul-roy-chaudhury/recent-articles/cnuclear-doctrine-declaratory-policy>.

¹⁴⁴ S.D. Sagan, K.N. Waltz, *The Spread of Nuclear Weapons, A Debate Renewed*, W.W. Norton and Company, New York 2003, s. 95.

¹⁴⁵ Zob. szerzej: *ibidem*, s. 90–108.

Ryzyko nuklearnego konfliktu zwiększa także rosnąca asymetria w militarnych potencjałach obu państw oraz doktrynalne zmiany w indyjskich siłach zbrojnych. Obecna przewaga Indii nad Pakistanem we wszystkich kategoriach uzbrojenia konwencjonalnego ze względu na rosnącą dysproporcję wydatków na zbrojenia powiększy się jeszcze bardziej w ciągu następnej dekady. W konsekwencji Pakistan, by zrównoważyć przewagę Indii, będzie musiał w większym stopniu oprzeć się na swoich siłach nuklearnych przez obniżenie progu ich użycia, zwiększenie stopnia gotowości, szybsze rozmieszczanie w czasie kryzysów oraz delegację uprawnień do jej użycia na wypadek, gdyby siły te zostały zagrożone¹⁴⁶. Na stabilność wojskową w regionie może niekorzystnie wpłynąć także chęć Indii do włączenia się do amerykańskiego programu i posiadania własnych systemów obrony przeciwrakietowej. Pierwszą udaną próbę rakiety zaprojektowanej do przechwytywania innych rakiet Indie ogłosiły 27 listopada 2006 r.¹⁴⁷

Według wielu analityków do przyszłej eskalacji i nuklearnej wojny doprowadzić mogą zmiany indyjskiej doktryny użycia sił konwencjonalnych. Obawę wzbudza strategia „ograniczonej wojny” toczonej pod nuklearnym parasolem. Wynika ona z założenia indyjskich przywódców, że taka wojna może być prowadzona i wygrana bez eskalacji w wojnę konwencjonalną na wielką skalę lub wojnę nuklearną. Jej celem miało być zapobieżenie bezkarnemu prowadzeniu zaczepnych działań przez pakistańską armię w Kaszmirze¹⁴⁸. Zaktualizowaną wersją ograniczonej wojny jest doktryna „zimnego początku”, przedstawiona po raz pierwszy wiosną 2004 roku. Postuluje ona reorganizację indyjskich korpusów uderzeniowych w mniejsze grupy bojowe, zdolne do szybkiej mobilizacji i ataku na pakistańskie terytorium. Atak grup ma nie zagrażać pakistańskiej integralności terytorialnej i zatrzymać się przed linią, po której przekroczeniu Pakistan zmuszony będzie do ataku nuklearnego. Według analityków niebezpieczeństwo tej doktryny wynika z faktu, że linia ta może być postrzegana inaczej przez Indie i Pakistan, dlatego każdy, nawet ograniczony atak Indii na terytorium Pakistanu niesie ryzyko niekontrolowanej eskalacji¹⁴⁹.

Nuklearny terroryzm

Kolejnym zagrożeniem nieodłącznie związanym z bronią atomową jest możliwość wejścia w jej posiadanie oraz użycia przez organizacje terrorystyczne. Przeprowadzane na coraz większą skalę i pociągające dużą liczbę ofiar ataki terrorystyczne (czego kulminacją był 11 września 2001 r.), podsycana ekstremistycznymi, antyzachodnimi ideologiami natura dzisiejszego terroryzmu, organizacyjna zdolność niektórych grup terrorystycznych do planowania, koordynowania i wdrażania działań wymaganych do zdobycia lub użycia broni nuklearnej, posiadanie przez

¹⁴⁶ Zob. szerzej: J.E. Peters et al., op. cit.

¹⁴⁷ *India says first missile intercept test a success*, „Spacewar” z 27 listopada 2006 r., http://www.spacewar.com/reports/India_Says_First_Missile_Intercept_Test_A_Success_999.html.

¹⁴⁸ Zob. szerzej: K. Khan, *Limited War under the Nuclear Umbrella and its Implications for South Asia*, The Henry L. Stimson Center, maj 2005, <http://www.stimson.org/southasia/pdf/khurshidkhan.pdf>.

¹⁴⁹ J.E. Peters et al., op. cit., s. 39–41.

niektóre organizacje terrorystyczne odpowiednich środków finansowych wymaganych do budowy urządzenia nuklearnego własnej konstrukcji, łatwa dostępność nuklearnego *know-how*, odnotowane przypadki kradzieży bądź zaginięcia materiału rozszczepialnego nadającego się do produkcji broni, dostępne publicznie informacje o coraz większym zainteresowaniu terrorystów bronią nuklearną świadczą, że w ostatnich latach jest ono większe niż kiedykolwiek¹⁵⁰.

Według Grahama Allisona obecnie na świecie znajduje się więcej niż „200 adresów”, pod którymi terroryści mogą dotrzeć do broni nuklearnej lub materiału nadającego się do jej produkcji¹⁵¹. Największe obawy ze względu na wysoki stopień przestępczości, korupcji, niestabilność ekonomiczną oraz ogromne, niedostatecznie zabezpieczone zapasy materiału nuklearnego budzi Rosja¹⁵². M.in. w ciągu trzech pierwszych lat po upadku Związku Radzieckiego rząd Niemiec donosił o więcej niż 700 przypadkach nielegalnych prób sprzedaży materiałów nuklearnych, z których 60 związanych było z materiałami nadającymi się do produkcji broni nuklearnej. Amerykańska National Intelligence Council między 1992 a 1999 rokiem potwierdziła cztery przypadki, w których „nadające się do produkcji broni nuklearnej materiały zostały skradzione z niektórych rosyjskich instytutów”¹⁵³. W styczniu 2005 roku Muhammad al-Barada’i ostrzegwał, że przemyt rosyjskiego materiału nuklearnego niesie ze sobą wielkie ryzyko, i nie wykluczył możliwości, iż znaczące ilości wysoce wzbogaconego uranu dostały się w ręce terrorystów¹⁵⁴.

Poza Rosją największe obawy budzą Pakistan i Korea Północna. W przypadku Pakistanu niepokój wywołują możliwe powiązania niektórych członków pakistańskiej armii, wywiadu i sektora nuklearnego z Al-Ka’idą, których skutkiem może być transfer broni nuklearnej w ręce terrorystów, praktykowane przez dekady wolnorynkowe podejście zajmujących się programem nuklearnym naukowców, z A.Q. Khanem na czele, do proliferacji materiałów i technologii nuklearnych oraz niebezpieczeństwo zmiany władzy i wizja radykalnego rządu islamskiego posiadającego broń nuklearną, który może udostępnić ją terrorystom. Z kolei Korea Północna, jako największy dystrybutor środków przenoszenia dla broni masowego rażenia, może także rozpocząć sprzedaż ładunków nuklearnych lub materiału nadającego się do ich produkcji. W kwietniu 2003 roku, podczas rozmów w Pekinie, przewodniczący delegacji Korei Północnej powiedział amerykańskiemu przedstawicielowi, że Korea Północna będzie „eksportować broń nuklearną, zwiększy swój arsenał albo przeprowadzi próbę nuklearną”¹⁵⁵. Oprócz powyższych zagrożeń duże obawy budzi 128 rozproszonych po całym świecie reaktorów badawczych, w których znajduje się wystarczająca ilość wysoce wzbogaconego uranu do produkcji broni¹⁵⁶.

¹⁵⁰ Zob. szerzej: G. Allison, *Nuclear Terrorism: The Ultimate Preventable Catastrophe*, Owl Books, New York 2005; C.D. Ferguson, W.C. Potter, *The Four Faces of Nuclear Terrorism*, Center for Nonproliferation Studies, Monterey Institute of International Studies, 2004, www.nti.org/c_press/analysis_4faces.pdf; A. Pluta, P.D. Zimmerman, *Nuclear terrorism: a disheartening dissent*, „Survival” 2006, t. 48, nr 2, s. 55–70.

¹⁵¹ G. Allison, op. cit., s. 67.

¹⁵² A. Pluta, P.D. Zimmerman, op. cit., s. 56–60.

¹⁵³ G. Allison, op. cit., s. 73.

¹⁵⁴ A. Pluta, P.D. Zimmerman, op. cit., s. 57.

¹⁵⁵ G. Allison, op. cit., s. 74–83.

¹⁵⁶ M. Bunn, A. Wier, *Securing the Bomb 2006*, The Nuclear Threat Initiative, lipiec 2006.

Gdyby terrorystom posiadającym duże środki finansowe udało się wejść w posiadanie wysoce wzbogaconego uranu lub plutonu-239, skonstruowanie przynajmniej prymitywnej broni nuklearnej nie stanowiłoby większych przeszkód. Według raportu US Congress's Office of Technology Assessment z 1977 roku do zbudowania prymitywnego urządzenia nuklearnego własnej konstrukcji (*improvised nuclear device*) wystarczyłyby dwie osoby – fizyk i mechanik. Według innych szacunków, konstrukcja broni nuklearnej, od momentu rozpoczęcia prac do ich zakończenia, trwałaby w zależności od stopnia jej złożoności od 60 dni do około jednego roku¹⁵⁷. Jako grupę mającą duże motywacje zachęcające do budowy broni nuklearnej, posiadającą odpowiednie środki finansowe, zdolności organizacyjne i zasoby techniczne najczęściej wymienia się Al-Ka'idę.

Dla Usamy ibn Ladina zdobycie broni nuklearnej to „religijny obowiązek”. Z powodzeniem dążył do uzyskania u saudyjskiego duchownego fatwy zezwalającej na użycie tej broni przeciwko amerykańskim cywilom¹⁵⁸. Broń nuklearną Al-Ka'ida próbowała zdobyć już na początku lat 90. w Azji Środkowej. Na podstawie dokumentów odnalezionych po interwencji USA w Afganistanie były inspektor ONZ ds. zbrojeń David Albright stwierdził, że „Al-Ka'ida intensyfikowała swoje długofalowe cele, by zdobyć broń nuklearną, i prawdopodobnie zakończyłyby się one powodzeniem, gdyby utrzymała swoją silną pozycję w Afganistanie przez kolejnych kilka lat”. W 2004 r. pojawiły się nawet niepotwierdzone doniesienia, że organizacja zrealizowała swój cel¹⁵⁹.

Wydarzenia pierwszych lat XXI wieku dowodzą, że broń nuklearna odgrywa paradoksalną, a zarazem bardzo istotną rolę. Państwa nadal traktują ją jako użyteczny instrument swojej polityki zagranicznej. Zarówno dla państw-posiadaczy, jak i dążących do wejścia w jej posiadanie broń nuklearna stanowi gwarancję bezpieczeństwa, dającą poczucie pewności wobec nieprzewidywalnych wyzwań przyszłości. Z kolei zagrożenia towarzyszące jej istnieniu pozostają rzeczywiste. Wraz z proliferacją obejmują coraz szerszy obszar geograficzny i stają się coraz bardziej zróżnicowane.

¹⁵⁷ A. Pluta, P.D. Zimmerman, op. cit., s. 60–64.

¹⁵⁸ M. Bunn, A. Wier, op. cit.

¹⁵⁹ G. Allison, op. cit., s. 26–27.